

4. Галич В. М. Естетична значущість фонетичної оболонки антропоніма (на матеріалі творчості Олеса Гончара)// Мовознавство. — 2001. — № 4.

5. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: Словник-довідник/ За ред. В. М. Русанівського. — К., 2005.

Ю. О. Карпенко

НАВКОЛО СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ЕТНОНІМІЇ

Прогрес — це поліпшення життя, досягнення науки й техніки, поглиблення розуміння сутності світу. Ми звикли до того, що розвиток людини та її мислення, всесвіту, органічної й неорганічної природи врешті-решт, прямо чи опосередковано зводиться до прогресу. Але ж це далеко не так. Особливо яскраво це видно в мистецтві. Не можна, сказати, що скульптури Зураба Церетелі ліпші за праці Мікеланджело Буонаротті, а твори Юрія Андруховича сильніші за твори Михайла Коцюбинського. З очевидністю справа обстоїть навпаки. Пізніший творець, як правило, не є кращим творцем. І це стосується не тільки мистецтва.

Ісаак Ньютон сказав, що його досягнення зумовлені тим, що він стояв на плечах геніїв. Встановлені Евклідом аксіоми не треба відкривати ще раз і не треба удосконалювати, треба просто усвідомити й засвоїти те, що зробив Евклід. Наука, а за нею й техніка в принципі йдуть шляхом прогресу. Не було колеса, а потім люди його придумали (в доколумбівській Америці до колеса так і не дійшли), не було космічних кораблів, а тепер літають. Прогрес! Чи не найразючішим фактом є прихід видатних учених, фізиків, Нобелівських лауреатів до Бога. Думка, обмірковування Всесвіту дало те, чого не змогла досягти інквізиція. Ось де перемога прогресу!

Однак і науку не можна визнати абсолютним царством прогресу. Мозок — інструмент індивідуальний, і він може випередити загальну думку на сотні років. Деякі ідеї Леонардо да Вінчі (наприклад, вертоліт) матеріалізувалися саме через сотні років, а деякі не матеріалізувалися й досі.

Тут доречно сформулювати характерну закономірність. Конкретні речі встановлюються надійніше, переконливіше, ніж абстрактні. Чим складніша концепція, тим важче її обґрунтувати. Ці

здавалось би самоочевидні й досить примітивні твердження далеко не завжди беруться до уваги. Концептуальний різнобій безперервно ширшає. У мене враження, що нині існує стільки розумінь, що таке нація, скільки є вчених, що займаються цим питанням. Тобто немає двох учених, які розуміли б сутність нації однаково. Які риси притаманні нації? Скільки таких рис існує? Чим і як одна нація відрізняється від іншої? Якими є відношення нації й тої попередньої етнічної групи, з якої ця нація виникла? Коли, в яких умовах виникають нації? Як співвідносяться поняття нація і народ? Питань такого роду можна сформулювати ще кількадесят (наприклад, мов існує близько 6000, а скільки націй є на світі?) А ось відповіді на ці питання, хоч на кілька з них, сутужно. Власне, відповіді існують. Але їх надто багато з кожного питання, що, зрозуміло, викликає недовіру до цих відповідей.

У короткій антології, що додана до змістовної монографії С. Павлюка “Етногенеза українців. Спроба теоретичної конструкції” [4], уміщено й уривок праці Ентоні Сміта “Національна ідентичність”. Е. Сміт говорить про етнічну спільноту, а не про націю, хоч і зазначає, що існування держави “відіграло провідну роль у розвитку чуття етнічної спільноти, а зрештою і чуття єдиної нації” [4: 245]. Так ось Е. Сміт виділяє шість головних атрибутів етнічної спільноти, першим серед яких називається “групова власна назва” [4: 240].

Ось про назву й націю, назву й національну спільноту хотілось би трохи поміркувати. Іван Якович Франко був *бойко*, що не раз акцентував. Між двома межовими етнічними назвами — *бойко* і *слов'янин*, що обидві стосуються Івана Франка, уміщається ще цілий ряд проміжних, з виразним етнічним значенням: *галичанин*, *русин*, *рутенець*. А ось назва *українець* юридично за життя Івана Франка його не стосувалася, бо Руська Рада заступила термін *русин*, *руський* на *українець*, *український* вже після смерті І. Я. Франка. Тепер ми не називаємо І. Франка інакше, як українцем, одним з найславетніших українських письменників і мислителів. А сам Франко незадовго до смерті казав: “усі ми, українці й галичани, думаємо однаково”, тобто відносив себе до галичан, яких не відмежовував від українців. Певна плинність, різнообсяжність групи етнонімів, що, як правило, супроводжує один народ, не знижує

вагомості його назви, а становить специфіку цієї назви, яка залежно від акцентованого змісту, точки зору, позиції, мови проявляє себе як група різних назв.

Отже, не назва, а купа назв супроводжує кожне етнічне утворення аж до появи нації включно. Мене дивують учені, які твердять, що української нації ще немає, то вона (в кращому разі) щойно формується — і дай Бог, щоб сформувалася. Як це так? — Тарас Шевченко був, Богдан Хмельницький був, а української нації ще немає? Був навіть президент незалежної української держави Михайло Грушевський, а української нації не було? Неправда це. Була і є уже сформована українська нація. Інша річ, коли говорять про потугу, злітованість української нації, то вона втрачає мало не всі параметри зіставлення з Францією, з якою дуже люблять порівнювати Україну наші вчені. Але то — зовсім інше питання, не пов'язане з проблемою існування чи відсутності нації.

Далі розглядаю тільки ономастичний аспект етнічної спільноти — з нацією як її вершиною. В Україні давно існують і досі активно вживаються територіальні назви, що не є племінними, слугуючи позначенням певного історично виділеного регіону країни та його мешканців. За цими назвами (хоронімами) називаються й люди, що заселяють дані регіони: *Полісся -поліщуки, Поділля — подоляни, подоляки, Бойківщина — бойки*. Існує два генетично досить відмінні типи таких назв:

1) первинним виявляється хоронім, і люди, що заселяють цю територію, позначаються похідною від хороніма територіально- (чи локально-) етнічною назвою: *Полісся > поліський > поліщуки*, з суфіксом *ськ > щ* і суфіксом *ук*, що синхронічно вже сприймаються як єдиний суфікс *-щук*; *Поділля > подоляни*, з найпопулярнішим серед назв людей за місцем проживання суфіксом *-ян-*; *Волинь > волиняни*; *Буковина > буковинці*; *Галич > Галичина і Галич > галичани* (як *Львів > львів'яни*), причому сучасні словотвірні стосунки змінилися і тепер сприймаються виключно як *Галичина > галичани*;

2) відповідно до первинності назви етнічної групи людей територія, яку вони заселяють, позначається за їх найменням: *бойки > бойківський > Бойківщина, лемки > лемківський > Лемківщина, гуцули > гуцульський > Гуцульщина*. Генетично назви цього другого типу найцікавіші й найскладніші. Назви першого типу досить

прозорі. Вони утворені від хоронімів, а ці хороніми мають прозору структуру: *Полісся, Буковина*. Певні труднощі з'являються тільки з інтерпретацією назв *Волинь, Галич*. А ось як пояснити назви *бойки, лемки, гуцули*? Я маю пояснення кожної з цих назв, що повторюють вже висловлені раніше інтерпретації, але з рядом істотних уточнень. Оскільки всі ці пояснення опубліковані, не стану їх переказувати, відсилаючи зацікавлених до відповідних статей [2]. М. Л. Худаш теж має пояснення цих назв (усі їх він виводить з антропонімів), що ніяк не пересікаються з моїми [11]. Мої пояснення вчений вважає абсолютно неприйнятними, як і я — його пояснення. Існують ще й інші точки зору, серед яких істинну назвати наразі не вдається.

В усякому разі назви, утворені від позначення людей, а не територій, виявляються значно складнішими для осмислення. В цьому зв'язку цікавою є назва *слобожани* — *Слобожанщина*. З одного боку тут маємо словотвірні стосунки типу *гуцули* — *Гуцульщина*. Хоронім *Слобожанщина* явно утворений від лексеми *слобожани*. Однак люди їхали туди, де мали змогу утворити слободу, а не тому, що були слобожанами. Слобожанами вони ставали в Слобожанщині, що всупереч своїй структурі є семантично первинною назвою. Історично тут маємо таку картину: першоджерело словотвірного ряду — слово *слободи* “пільги, привілеї, які надавалися на певний час тим, хто оселявся на незаселених землях, пор. “тікали сюди на слободи”, “утекти знову кудись на слободи” [7: 365]. Ті, хто одержував *слободи*, називалися *слободяни* або *слобожани*. Багато слобожан осіло на півночі Лівобережної України, приблизно в районі сучасної Харківщини, тому ця територія й стала іменуватися Слобожанщина. Назва, отже, йде від місця проживання, а не від людей, які там проживають.

Гадаю, що таким локально-етнічним найменням було колись і слово *Україна*, на що дослідники, які багато чого понаписували про *Україну (україну)*, уваги не звернули. Генетично це праслов'янське слово, найглибше досліджене В. Г. Складенком, означало “віддалена частина території племені”, згодом “віддалене князівство, волость, вотчина” [6: 151]. Сема віддаленості могла відсторонити етнічне забарвлення слова, і тоді *україною* називали будь-яку далеку територію, не пов'язану з Київською Руссю. Приклади тако-

го семантичного розширення слова навів С. Шелухин. Але не це вторинне, побіжне зрушення семантики слова вплинуло на його подальший розвиток. Мені імпонує думка М. Грушевського, який у старому слові *україна* бачив саме “погранича”. Пізніше цей сенс звужився до одного, найнебезпечнішого кордону, південно-східного, звідки весь час сунули навали кочових імперій. Поєднавши-ся з конкретною територією між Доном і Дніпром, слово *Україна* з загального стало власним і набуло сенсу локально-етнічної назви. У XII ст. воно позначало вже порівняно невелику територію на Лівобережжі, яка ще залишалася в складі Київської Русі, тоді як раніше під рукою київського князя була вся земля між Дніпром і Доном [3].

Ця Україна, руська територія серед земель, що стали вже половецькими, була небезпечним і престижним місцем, де тривалий час проходила основна лінія захисту Київської Русі, де можна було легко загинути й легко стати багатирем, уславитися. Саме там творилися (принаймні зароджувалися) билини, десь там виникло “Слово о полку Ігоревім”. Назва *Україна* стала привабливою, бути її мешканцем стало престижним. Якби не така семантична динаміка слова, якби воно означало просто “віддалене князівство” чи щось подібне, воно б ніколи не стало поширюватися на весь український народ, не стало б назвою національної держави. Назва поширювалася по нашій землі, що називалася до того *Руссю*, довго, від XII до XX ст. У часи поширення цієї номінації цілком можливі були сполучення локально-етнічних назв у географічних описах, зокрема у Г. Боплана, на взірць *Україна й Волинь, Поділля й Україна*. Вираз *Україна й Галичина* тримався до XX ст.

Мешканців України не одразу почали називати *українцями*. Етнонім цей увійшов в ужиток десь у XVII ст., а в XIV-XV ст. українців, як і білорусів, ще називали *русинами* [13: 39], причому цей останній етнонім, який свідчиться тільки з XII ст., існував з глибшої древності, може з VI ст. [13: 35]. У цьому зв’язку варто звернути більше уваги на те, що *українець* -то не єдина форма етноніма, похідного від назви Україна. У І. І. Срезневського знаходимо утворення *украиньникъ* “мешканець порубіжної місцевості” (1503 р.) та *украинянинъ* з тим же значенням, засвідчене в Іпатіївському літописі під 1208 р. [8: 1185]. Якщо перша форма

має нетиповий для цієї групи назв суфікс *-ьникъ* (пор. *робітник*, *розбійник*), то друга — найтипівіший: *-ян-*, пор. *подолянин* та ін., зрештою і *слов'янин*. Була, отже, конкуренція, в якій перемогла форма на *-ець*, як в утворенні *буковинець*.

Ми не будемо заглядати в зміст етноніма *русин*, давньої назви українців. Найліпше на сьогодні це зробив В. Г. Складенко [5]. Звернемо увагу лише на два істотні для нашої теми моменти. По-перше, назву утворено суфіксом *-ин*, яким в українській мові переважно творять однину від множини, якщо множина має фінальне *-яни*: *подоляни* — *подолянин*, *поляни* — *полянин*, *селяни* — *селянин*. Тому можемо вважати, що назву *Русь* у давнину розуміли як множину, як множинну етнічну назву: *Русь* — *русинь*. Оскільки таке творення однини, на відміну від форми типу *деревлани* *-деревланин*, було рідкісним, суфікс *-ин* “приріс” до твірної основи і утворив уже стандартну форму множини *русини*. Власне, етноніми такого роду на *-ин* (*грузин* — *грузини*) усі, гадаю, походять від хоронімів {*Грузія* > **Грузь*}, які осмислювалися як множинна етнічна назва людності.

Висловлені словотвірні міркування дають додаткові аргументи (це вже по-друге) на користь того, що назви *русин*, *українець* ніколи не були назвами членів племен, як назви *Русь*, *Україна* ніколи не мали племінного статусу. Слов'янських племен *русини* чи *українці* не існувало. Ці назви слід долучити до групи розглянутих вище територіально- (чи локально-) етнічних назв типу *Полісся* — *поліщуки*, *Лемківщина* — *лемки*. Однак, цим назвам судилося не застигнути на територіально-етнічній стадії, а розширити свою семантику до повноцінних етнонімів — назв представників усього народу, що розмовляє даною мовою, тобто усієї етнічної спільноти, усієї нації.

Територіально-етнічні назви сформуватися на зміну назв племінних. Ці два різні типи етнічних назв розмежовуються не своєю мовною структурою, а своєю позамовною сутністю. Племінна назва ґрунтується чи ґрунтувалася давніше в ранній період свого існування на кровній спорідненості, а територіально-етнічна назва мотивується тільки територією спільного проживання. Генетично ж назви племен мають джерела, тотожні з назвами територіально-етнічними. Це або якісь прикмети самих людей, членів племені,

або позначення території, на якій вони живуть чи жили в той час, коли одержували назву.

На територію вказують, приміром, назви *поляни* та *деревляни*, але історія застає обидва ці племені в лісі. Для деревлян назва відповідає реальному станові, а для полян — ні. Це означає, що поляни жили значно південніше, в степу, імовірно з виходом до Чорного моря, але потім були потіснені войовничими степовиками на північ, у ліси, де їм довелося, в свою чергу, відтіснити деревлян трохи далі на північ. Назва *деревляни* й території їх помешкання *Дерева* стали прямими семантичними попередниками пізнішої територіально-етнічної назви *Полісся, поліщуки*.

Усього нам відомі назви 17 східнослов'янських племен (чи союзів племен). З них в основу української мови лягло 10 племен: поляни, деревляни, дуліби, бужани, волиняни, сіверяни, білі хорвати, лужани, уличі й тиверці. В основі російської мови чотири з половиною племені. Половина — це північна частина кривичів. А ще: новгородські словени, в'ятичі, полочани й смоляни. Білоруська мова виникла на базі другої, південної частини кривичів, а також племен дреговичів та радимичів.

У зв'язку зі східнослов'янськими племенами виникає чимало питань, значно більше, ніж стосовно територіально-етнічних назв. Чому більше половини племен ввійшли в українську мову? Відповідь: тому що українська мова виникла в межах прабатьківщини слов'ян, тоді як інші групи слов'ян її покинули й утворилися вже на інших територіях. Слов'янську прабатьківщину покинули спочатку західні слов'яни, венеци, які пішли на Віслу (III ст. до н. е.), далі рушили південні слов'яни (V ст. н. е.), що подалися на Дунай і далі на Балкани. Потім зі старої східнослов'янської землі, відійшли, перетнувши Десну, на північний схід, на угро-фінські землі майбутні росіяни (V-VI ст. н. е.), і десь тоді ж, перейшовши Прип'ять, на північ, поміж балти, проникли предки білорусів.

При цьому частина племен розпадалася — хтось залишався, а хтось ішов на нові землі. Пам'ять про переселення частини уличів і тиверців досі утримують назви російських міст *Углич* і *Твер* на Волзі, але основна частина цих двох непосидючих племен мігрувала в межах України, зрештою витворивши гуцулів (*oǵьlіci > угличи > уличі > улці > уцули > гуцули) та, імовірно, буковинців,

із заміною назви *тиверці*, яку І. Добродомов доказово пояснив як фонетично закономірну трансформацію етноніма *тюрки*: довге передньорядне *й* дало на слов'янському ґрунті *-иве-*, а *к* за третьюю палаталізацією перейшло після *р* у *ц*.

Такі поділи відбувалися й раніше, при розходженні західних, південних і східних слов'ян. Зрозуміло, що племена, які зазнавали таких поділів, належали ще праслов'янському етносу. Праслов'янським було колись могутнє плем'я *дулібів*, яке відоме не лише у східних слов'ян, по Західному Бугові, з центром Волиню [1, 1: 36], а й у західних слов'ян, у Чехії, з фонетично закономірною формою *dudlěbi*, де явно прозирає *дудка*, яка, можливо, породила й назву *Волинь* (*волинка* — це теж спеціалізований різновид дудки). Дулібська могуть проіснувала до VII ст., коли дуліби були погромлені аварами (літописними обрами). Битих не поважають — і в гвірках Болгарії та південної Росії досі зберігається слово *дулеб*, *дуляп* з експресивним сенсом “дурень”. Залишки та нащадки дулібів збереглися як два східнослов'янські племені вже не праслов'янської древності — *волиняни* й *бужани*, названі за місцем проживання. В інтерпретації М. Грушевського це виглядає так: “Дуліби пізніше звалися бужанами, а ще пізніше волинянами” [1, 2: 301].

Інше могутнє плем'я ще праслов'янської доби — *поляни*. Їх древність теж підтверджується фактами перенесення — і до західних, і до південних слов'ян. Якщо визнавати існування праслов'янської доби і при тому існування її на Дніпрі, то численні слов'янські етноніми, похідні від *поле*, не слід етимологізувати кожен раз від окремого *поля*, а всі (більшість) виводити з етноніма *поляни*, яких історія застала коло Києва і які раніше сиділи значно південніше, у полі біля Чорного моря, яке пізніше одержало скіфську назву *степ* і слов'янську засудливу *дике поле*. Це стосується і Польщі, і “польських” етнонімів, відомих у Македонії та Болгарії.

І дуліби, і поляни, будучи могутніми племенами, починали у східних слов'ян державотворчі процеси, що охоплювали не один племінний союз (так було в усіх слов'ян), а більшу їх кількість. У дулібів цей процес був якимось пов'язаний з Антським державним утворенням (дуліби = анти?) і кінчився поразкою.

У полян, завдяки активній участі варягів (у розумінні В. Г. Склярєнка, тобто рюгенців, колишніх кельтів) справа завершилася пе-

ремогою і створенням могутньої Київської держави, що одержала назву *Русь*.

У праслов'янські часи вже існували також племена: *деревляни*, які були й серед західних слов'ян (полабських), і серед південних, на Балканах; *сіверяни* (сѣвера) у складі східних слов'ян сиділи між Дніпром і Доном, потім значно звузили свою територію під тиском кочівників, але сіверяни були і в складі тих семи слов'янських племен, що увійшли у 675 р. у згоду з булгарським (тюркським) ханом Аспарухом і разом захопили значну частину Балкан: *білі хорвати*, хоч це плем'я дехто взагалі виключає зі складу східнослов'янських [10: 206], але воно, імовірно, у цьому складі було, причому епітет *білі*, як то добре показав О. Трубачов, означає у межах східнослов'янського світу “західні”, пор. *Біла Русь*, *Білорусія*, при занепаді назв *Червона Русь*, *Чорна Русь* і, відповідно, зникненні традиційного кольорового позначення частин світу. Сене *білі* “західні” нібито засвідчує, що саме східнослов'янські генетично (територіально) хорвати опинилися і на Балканах (нині самостійна держава Хорватія), і серед західних слов'ян, “між Лабою й Одрою” [1, 1:211].

Особливе місце займає найсумнівніша і, може, найцікавіша назва, засвідчена не літописцем Нестором, як майже всі інші східнослов'янські назви племен, а лиш двічі Константином Багрянородним у 40-х рр. X ст.: *λενζάνινοι*. М. Грушевський ототожнює їх з *лучанами*, населенням Луцька (чи племенем навколо Луцька, давніше Лучьска), а С. Трубачов зв'язок племені, названого Константином Багрянородним, з *лучанами* однозначно заперечує. Грецька літера ζ, дзета передавала якийсь слов'янський звук, відсутній у грецькій мові. Це міг бути звук [ч], але *лучани* знаходилися надто далеко від записувача і були не дуже відомими в Східній Славії. Але дзета не обов'язково передавала [ч]. Вона могла, приміром, передавати й звук [ж]. Тоді маємо не *лучан*, а *лужан*. *Лужан* у Східній Славії взагалі не знали. Але лівобіч нижнього Дніпра знаходився славнозвісний *Великий Луг*, в районі якого якраз і локалізувалися грізні дніпровські пороги. Припущення: *Cendzaninoi* — це *лужани*, одне з праслов'янських племен, спирається на те, що: 1) Великий Луг був просто ідеальним місцем для оселення [12]; 2) слов'янське плем'я *лужан* давно з цього приваб-

ливого місця витіснили кочівники, і Нестор просто про це плем'я не знав; 3) західні лужичани (і горішні, і долішні) мають джерелом назви свою *Лужицю*, але вона, гадаю, йде з Великого Лугу, а не з місцевих денотатів. Це припущення треба перевіряти й розглядати глибше, але залишати без населення (в кінці другої половини другого тисячоліття до н. е. воно могло бути тільки слов'янським) таке райське місце як Великий Луг видається неправомірним.

Згадаємо в цьому зв'язку ще одне праслов'янське плем'я, яке увійшло до складу джерел вже не української, а російської мови. Це плем'я *смолян*, що його існування дуже надійно обґрунтував О. Трубачов [9: 133, 135, 147, 153]. Смола, випалена з дерев, була всім слов'янам дуже потрібна, особливо до возу. Але це не означає, що кожне плем'я, зайняте смолокурством, взяло назву від смоли саме по собі, без давніх генетичних зв'язків, що вказують на єдність джерела. Такого в етнімії не буває. Якщо два племені жили на болотах і названі за цією ознакою, то, не маючи генетичної єдності, вони не мали й номінативної єдності. На лівобіччі Прип'яті, у Білорусії це були *дреговичі*, назву яких О. Трубачов колись жартома переклав як “болотовичі”, а в Польщі *лютичі*, яких теж можна назвати болотовичами, пор. лат. *lutum* “багно, мул”. Різна генеза цих непраслов'янських племен дала й різні їх назви. Отже, в підсумку можемо сказати, що:

1) У величезній групі слів, що стосуються східнослов'янської етнімії, перед ведуть два слова — *Русь* і *Україна*. Перше з них було водночас і етнімом: *Русь* (множина) — *русин* (однина), і хоронімом (*Київська Русь*), а друге — і загального назвою (*з україн далеких*) і назвою власною (“о нем же Оукраина много постана”, 1187 р.).

2) Часткові етнічні назви східних слов'ян, що супроводжують їх основні наймення, поділяються на дві великі груш, розмежовані хронологічно і функціонально — назви племінні й назви територіально- етнічні. Ті й ті мають свої іноді дуже непрості поділи та поєднання. Так, з поєднання *Біла Русь*, *Червона Русь*, *Чорна Русь* виділилося й стало національним найменням лише *Біла* (=західна) *Русь*, а два інші занепали.

3) Ті етнічні назви, які прийнято називати племінними, фактично всі насправді позначали союзи племен, певним чином схожі

на примітивні державні утворення. Цим назвам, теоретично міркуючи, передувала величезна кількість назв родових і власне племінних, серед яких не збереглося, мабуть, жодного. А серед того, що збереглося, серед назв племінних союзів, ми можемо досить чітко й об'єктивно виділити дві хронологічно різні групи: 1) праслов'янські племінні об'єднання (вони є мінімум у двох групах слов'янського етносу) і 2) племена, що виникли вже після розпаду праслов'янської єдності шляхом розділення, розмежування одного племінного союзу на два. Так, з праслов'янського племені *дулібів* виникло два вже східнослов'янські племені *бужан* та *волинян*.

4) Територіально-етнічні утворення (і їх назви), що прийшли на зміну племінним назвам, кардинально розрізняються по своїй суті, але ніяких формальних розрізень фактично не мають, вказуючи на місце проживання (пор. *поляни* й *подоляни*) або якісь прикметні риси даного людського об'єднання (пор. *тиверці* й *лемки*). Назви цих двох етнічно дуже різних груп тим не менш можуть навіть і збігатися — цілком прозоро: *волиняни* (плем'я й територіально-етнічне утворення), іноді ж досить непросто *-уличі* (плем'я) й *гуцули* (територіально-етнічне утворення).

5) Характерною особливістю всіх назв, причетних до слов'янської і зокрема східнослов'янської етнічності, є надзвичайна словотвірна розмаїтість. *Українці* — то не лише *-ц(і)*, а й *-ник(и)*: *україтники*, і *-ян(и)*: *україняни*. Це неймовірне суфіксальне багатоманіття значною мірою й засвідчує самостійність розвитку різних слов'янських племен, що тим не менш поступово об'єднувалися в союзи. Разом з тим був об'єднавчий суфікс, що пов'язував усіх слов'ян від їх початку й до сьогодення, залишаючися в етнічності найуживанішим. Це суфікс *-ян-, -ен-* (з давньою паралельною формою *-ѣн-*): *слов'яни*, *деревляни*, *бужани*, *слобожани*.

6) Слов'янські етніми дуже добре вписуються в індоєвропейську теорію В. Іванова й Т. Гамкрелідзе: прабатьківщина — Передня Азія, розпад у кінці IV — початку III тис. до н. е.; друга прабатьківщина — Північне Причорномор'я, майбутня Україна, де осіли вже тільки *давньоєвропейці*. Компонент *індо-* відколовся й мігрував у інших напрямках — Мала Азія, Північна Індія, Сінцзян. Давньоєвропейці з Північного Причорномор'я почали засе-

ляти дальшу Європу в II — I тис. до н. е. Інші гіпотези, зокрема середньодунайська та заальпійська, з етнонімією спроможні розібратися значно гірше.

1. Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. — К., 1991-1992. — Т. 1-2.

2. Карпенко Ю. О. Постання назви *гуцули* // Культурно-історичні, соціальні та правові аспекти державотворення в Україні. Мат. міжнар. наук. — практик. конф. — Одеса, 1996. — Ч. 2.; То звідки ж походить назва лемки? // Народознавчі зошити. — 1997. — № 6 (18); Кельтська гідронімія в Східних Карпатах // Слов'янська ономастика. Зб. наук, праць на честь 70-річчя П. П. Чучки. — Ужгород, 1998.; ця ж стаття // Слов'янський збірник. — Одеса, 1998. — Вип. 3.

3. Карпенко Ю. О. Походження назви *Україна* — загальної та власної // Ономастика та етимологія. Зб. наук, праць на честь 65-річчя І. М. Железняк. — К., 1987.

4. Павлюк С. Етногенеза українців: Спроба теоретичної конструкції. — Львів, 2006.

5. Склярєнко В. Г. Русь і варяги: Історико-етимологічне дослідження. — К.; 2006.

6. Склярєнко В. Г. Походження назви *Україна* // Мовознавство. — 2006. — № 5.

7. Словник української мови: В 11 т. — К., 1978. — Т. 9.

8. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. — СПб, 1903. — Т. 3.

9. Трубачев О. Н. В поисках единства. — М., 1992.

10. Хабургаев Г. А. Этнонимия “Повести временных лет”. — М., 1979.

11. Худаш М. Л. Антропонім *Бойко* і питання його генезису: До проблеми походження етноніма *бойки* // Мовознавство. — 1878. — № 1; Давньоруські племінні етноніми в зв'язку з іншими слов'янськими: До критеріїв етимологізації словенських етнонімів // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами. — Ужгород, 1982; Проблема походження назви *бойки* // Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. — 1983; До питання походження назви *гуцули* // Мовознавство. — 1984. — № 5; Питання походження назви *лемки* // Мовознавство. — 1985. — № 6; Походження назви *гуцули* // Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. — К., 1987; Происхождение названий *гуцулы*, *бойки*, *лемки* // Украинские Карпаты. — К., 1989; Походження назви *лемки* // Народознавчі зошити. — 1995. — № 5; То справді, звідки ж походить назва *лемки*? З приводу статті Ю. Карпенка “То звідки ж походить назва *лемки*?!” // Народознавчі зошити. — 1997. — № 6; До генези етноніма *бойки* і антропоніма *Бойко*: Загадкове свідчення про етнонім *бойко* Климентія Зиновієва кінця XVIII -поч. XVIII ст. // VII Всеукраїнська ономастична конференція. Статті за матеріалами конференції. — Дніпропетровськ, 1997; До питання походження назв *бойки*, *гуцули*, *лемки* // Народознавчі зошити. — 1998. — № 3.

12. Чабаненко В. А. Українська Атлантида. — Запоріжжя, 2006.

13. Чучка П. П. Історія етноніма *русин* та його споріднених // Ономастика України першого тисячоліття нашої ери. — К., 1992. — С. 34-41.